

Vyhledávání informací

Formulace dotazu, operátory, rešeršní strategie, zpřesňování dotazu

Vyhledávání informací

- ▶ **Vyhledávání informací** – činnost, jejímž cílem je najít vhodné dokumenty nebo informace v informačních zdrojích.
- ▶ Potřebné informace můžeme vyhledat sami, nebo můžeme využít tzv. **rešeršní služby** (nabízí jí většina knihoven) → výsledek: **rešerše** (soupis bibliografických záznamů, faktografických záznamů nebo plných textů dokumentů, které odpovídají rešeršnímu požadavku).

Vyhledávání informací

Proces vyhledávání informací (zjednodušené schéma):

úkol/problém/téma, které chcete řešit

informační potřeba

informační požadavek/rešeršní požadavek

rešeršní dotaz

vlastní vyhledávání + ladění dotazu

rešerše (jako soupis relevantních dokumentů)

Vyhledávání informací

Podmínky pro úspěšné vyhledávání

- ▶ ujasnit si, **co potřebujeme hledat**, uvědomit si **souvislosti s jinými tématy**,
- ▶ vybrat **vhodné zdroje informací a vyhledávací nástroje**,
- ▶ dokázat ve zdroji efektivně vyhledávat – **dobře formulovat vyhledávací (rešeršní) dotaz**, posoudit relevanci nalezených výsledků,
- ▶ v případě potřeby dotaz následně upravit, zpřesnit (tzv. **ladění rešeršního dotazu**),
- ▶ z nalezených záznamů **vybrat nejvhodnější dokumenty**.

Vyhledávání informací

Vytváření klíčových pojmů

- ▶ *nepatří tam: předložky, spojky, částice, příslovce*
- ▶ *nejdůležitější jsou podstatná jména*
- ▶ *slovesa, přídavná jména – pokud možno nezahrnujeme do klíčových slov (výjimkou jsou ustálená slovní spojení – např. Pythagorova věta, míšeňský porcelán, speciální pedagogika)*

Příklad:

Formulace problému pomocí otázky: **Ovlivňuje osobnost učitele výsledky žáků v daném předmětu?**

Klíčová slova: **učitel, osobnost učitele, žák (žáci), studijní výsledky, základní škola**

Výběr vhodných zdrojů a nástrojů pro vyhledávání informací

- ▶ Jakmile máte promyšlené téma a určena další vymežující hlediska, vyberete si vhodný **informační zdroj** či **vyhledávací nástroj**.

Je třeba brát v úvahu:

- ▶ začlenění tématu do konkrétního oboru – existuje vhodný oborový zdroj (např. specializovaná odborná databáze)?
 - ▶ druhy dokumentů, ze kterých chcete čerpat – např. pro vyhledávání tištěných monografií, sborníků, časopisů využijete elektronické katalogy, pro články bibliografické či plnotextové článkové databáze, pro webové prezentace použijete vyhledávací stroje, předmětové adresáře atd.,
 - ▶ výběr také ovlivní, jaký máte přehled o dostupných odborných zdrojích a zda k nim máte přístup,
 - ▶ jaký typ informací potřebujete (odborné/všeobecné).
-

Příklad:

Cíl: najít definici pojmu **lateralita**, vhodný informační zdroj: encyklopedie, slovníky (tištěné nebo elektronické).

Cíl: informační zdroje pro bakalářskou práci na téma **Lateralita a její vliv na rozvoj osobnosti**, vhodný informační zdroj pro základní orientaci: sekundární bibliografické zdroje (elektronické katalogy knihoven, databáze), z nich vybrat vhodné dokumenty.

Formulace rešeršního dotazu

Formy rešeršního dotazu:

- ▶ 1. **jednoduchý dotaz** – tvoří jej jednoslovný výraz (jméno, slovo z názvu, předmět nebo jiný údaj), např. masmédia, Bezruč...
- ▶ 2. **složený dotaz** – skládá se z více výrazů (klíčových slov), např. média OR masmédia NOT televize
- ▶ 3. specifický typ složeného dotazu, tzv. **fráze** – vyjadřuje přesný tvar určitého slovního spojení, který chceme vyhledat, uvádí se v uvozovkách (některé vyhledávací systémy vyžadují kulatou nebo hranatou závorku, nebo spojovník mezi jednotlivými výrazy), např. „specifické poruchy učení“.

Rešeršní nástroje

Nejčastěji jsou používané tzv. **booleovské operátory** (*vyjadřují logické vztahy mezi pojmy*). Pomocí nich vytváříme složený rešeršní dotaz.

Mezi nejpoužívanější patří:

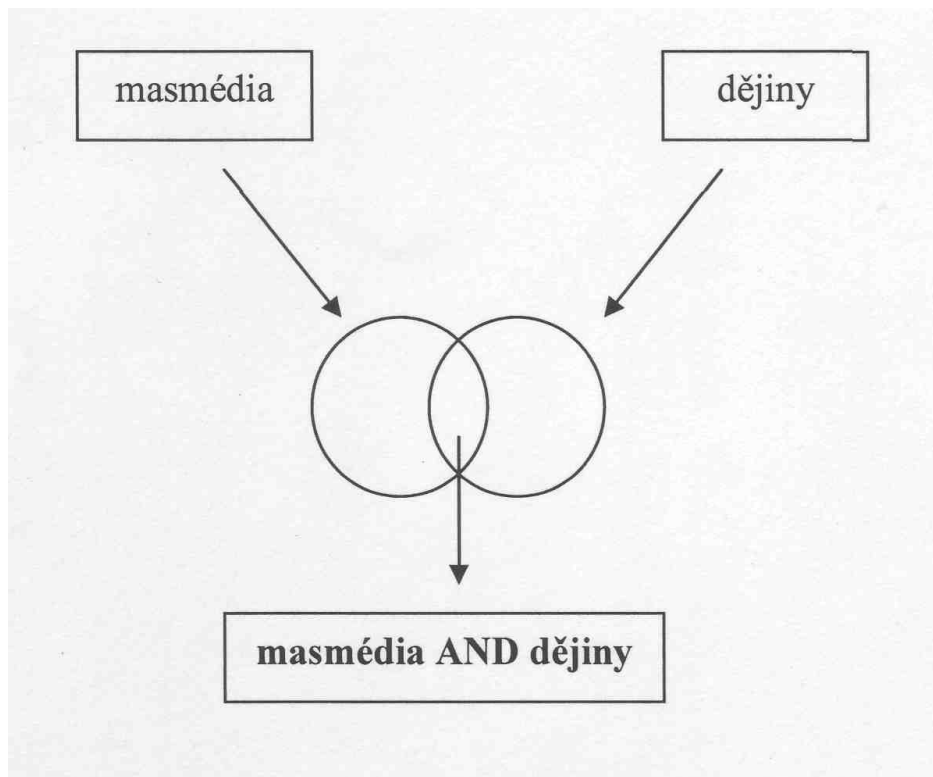
- ▶ **AND**
- ▶ **OR**
- ▶ **NOT**

Operátor AND

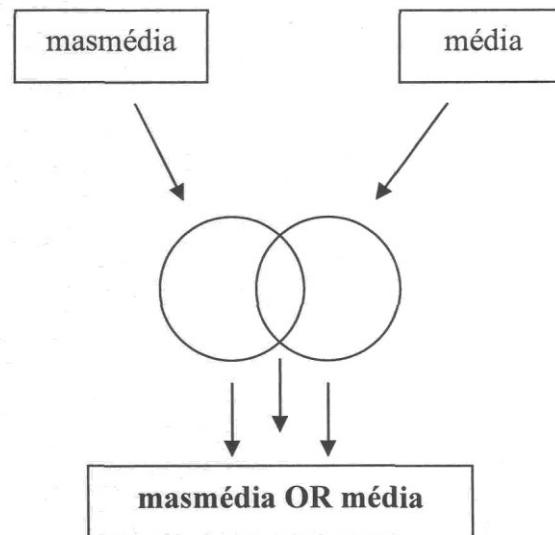
- ▶ **AND** mezi dvěma termíny znamená, že se **vyhledají jen ty informační zdroje, které obsahují oba termíny**. Důsledkem použití tohoto operátoru je:
- ▶ vyhledání informačních zdrojů se současným výskytem obou vyhledávacích termínů
- ▶ zužuje výsledek vyhledávání.
- ▶ Tento operátor používáme pro **spojení významově odlišných pojmů**.

Operátor OR

OR mezi dvěma termíny znamená, že se **vyhledají ty informační zdroje, které obsahují alespoň jeden z uvedených termínů**. Tento operátor rozšiřuje dotaz. Používá se většinou při **vyhledávání pomocí synonym**.

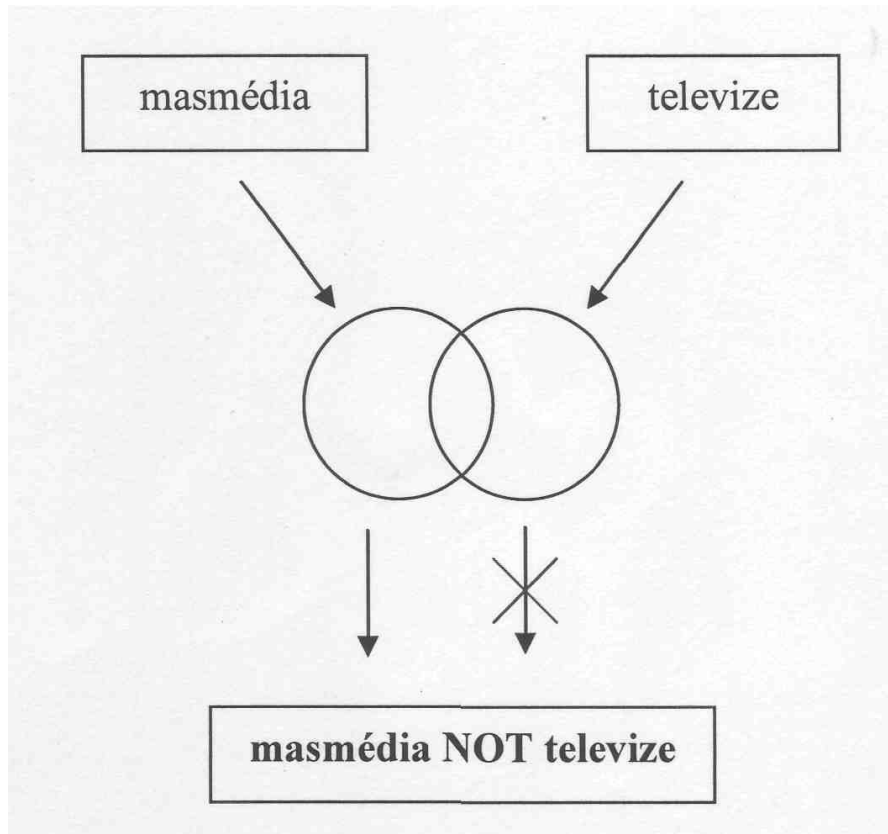
Operátor NOT

- ▶ **NOT** mezi dvěma termíny znamená, že **informační zdroje obsahující výraz na pravé straně, budou z vyhledávání vyloučeny**.

Důsledkem použití tohoto operátoru je:

- ▶ *zúžení výsledku vyhledávání*
- ▶ *vyloučení informačních zdrojů obsahujících zadaný termín.*

Příklady použití operátorů:

Klíčová slova: informační výchova, vysokoškolský student, informační zdroje

informační výchova **OR** informační vzdělávání **OR**
informační gramotnost (*synonyma*)

AND

vysokoškolský student **OR** univerzitní posluchač **OR**
student **OR** vysokoškolák (*synonyma*)

Rešeršní (vyhledávací) strategie

Nejpoužívanější:

- ▶ **strategie stavebních kamenů**
- ▶ **rostoucí perly**
- ▶ **osekávání**

Strategie stavebních kamenů

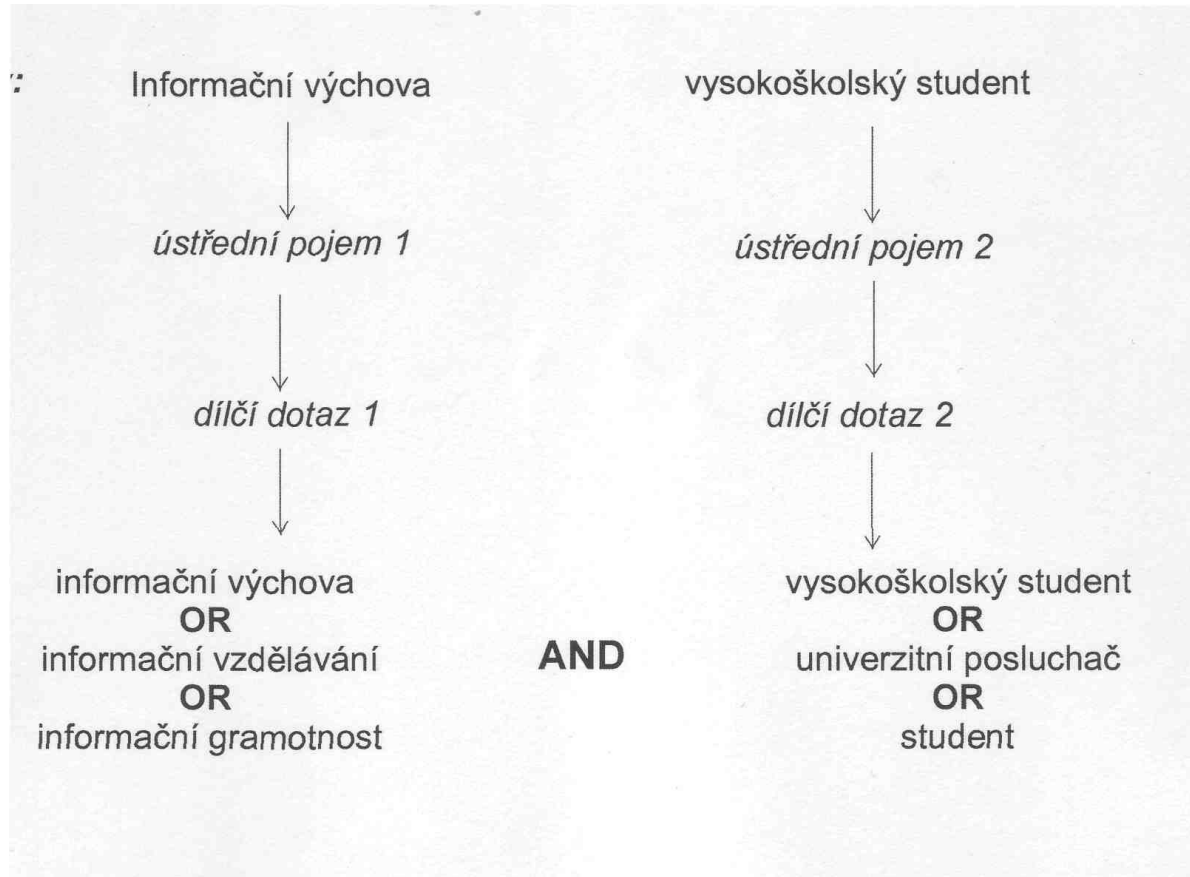
- ▶ Dotaz se skládá z **více samostatných dílčích dotazů**, které vyjadřují ústřední pojmy původního požadavku. Tyto dílčí dotazy se nakonec spojí pomocí operátoru **AND**.

S tímto dotazem můžete dále pracovat:

- ▶ Pokud **bylo vyhledáno příliš mnoho informačních zdrojů** – odebrat synonyma z dílčího dotazu a ponechat pouze jednu variantu.
- ▶ Pokud **bylo vyhledáno málo informačních zdrojů** - přidat další příbuzné pojmy, doplnit jiné slovní tvary apod.

Strategie stavebních kamenů

Jak vytvářet různé varianty slova

- ▶ Existují různé možnosti. (Liší se podle vyhledávacího systému, více informací najdete v nápovědě.)
Nejčastější jsou:
- ▶ **krácení podle slovních kořenů** (znakem ?, * apod. jsou nahrazeny počáteční nebo koncové části slov – např. student? → studenti, studentům, studentovo atd.)
- ▶ **zástupné znaky** (znakem ?, *, # aj. jsou nahrazeny části slov uprostřed – např. filo?ofie → filosofie i filozofie)
- ▶ některé vyhledávací systémy umožňují **automatické vyhledání příbuzných slov** (např. Český národní korpus, knihovní systém ALEPH).

Strategie rostoucí perly

Vyhledávání podle:

- ▶ *nejužšího klíčového pojmu*
- ▶ *nejspecifičtějších termínů k jednotlivým pojmům*
- ▶ **Cílem je vyhledat alespoň jeden záznam, který slouží ke zjištění popisných údajů, např. autora, klíčových slov použitých v záznamu, a tyto informace pak použít pro následnou úpravu dotazu.**

Strategie rostoucí perly

Příklad 1:

- ▶ Z klíčových pojmů **vysokoškolský student**, **univerzitní posluchač**, **student** použijeme ten nejužší pojem (*vysokoškolský student*)

Příklad 2:

- ▶ *Potřebujete vyhledat knihy o logopedii a víte, že tímto tématem se zabývá konkrétní autor – např. Marie Vítková. Vyhledáte si tedy nejdříve záznamy pomocí tohoto autorského údaje (Marie Vítková). Vyberete vhodný záznam / záznamy a podle nich provedete úpravy ve vyhledávacím dotazu.*

Strategie osekávání

- ▶ Je opakem předchozí strategie. Dotaz je **záměrně formulován velmi široce a postupně je zužován**. K formulaci dotazu jsou použity co nejširší pojmy.

Příklad:

- ▶ *Potřebujete vyhledat knihy o logopedii. Vyhledáváte tedy podle nejširšího pojmu (logopedie). Výsledný soubor informačních zdrojů potom zmenšujete pomocí zužování výběru.*

Vyhledávání pomocí klíčových slov

- ▶ Je to nejčastější způsob vyhledávání v katalogích knihoven a databázích.
- ▶ Umožňuje vyhledávání podle zadaných slov **ve všech polích záznamu** nebo **v několika různých polích záznamu současně** (např. v názvu + v předmětových heslech + v anotaci), příp. **v jednom zvoleném poli**.

Zjemňování a ladění rešeršního dotazu

- ▶ Pokud jsme vyhledali **příliš mnoho záznamů**, je dobré **dotaz zpřesnit**, využít tedy některou z taktik pro **zúžení dotazu**.
- ▶ Je možné vybrat některý z následujících postupů:
 - ▶ *zkombinovat klíčová slova s předměťovými hesly*
 - ▶ *omezit vyhledávání pouze na některá pole záznamu (název, předmět, abstrakt...)*
 - ▶ *omezit vyhledávání na určitý typ dokumentu (např. články z recenzovaných dokumentů, monografie atd.)*
 - ▶ *použít další vymezení – časové, jazykové, geografické...*
 - ▶ *použít operátor NOT pro vyloučení některých záznamů*
 - ▶ *použít k vyhledávání i podřazené termíny (rozsahově užší pojem)*

Zjemňování a ladění rešeršního dotazu

- ▶ Pokud jste vyhledali **příliš málo záznamů**, je vhodné použít některou ze strategií vedoucích k **rozšíření záběru** rešeršního dotazu.
- ▶ Např.
 - ▶ *uvést synonyma, různé slovní tvary (použít operátor OR, zástupné znaky, krácení podle slovních kořenů),*
 - ▶ *použít klíčová slova (pro vyhledávání ve všech polích),*
 - ▶ *dodatečně uvést širší předmětová hesla, která jsou nadřazena těm původně použitým (lze je najít v seznamech předmětových hesel dané databáze nebo katalogu nebo na <http://aleph.nkp.cz>)*
 - ▶ *použít pro vyhledávání obecné termíny (mají vysoký výskyt),*
 - ▶ *zrušit předběžná omezení (vyhledávání pouze určitého typu dokumentu, pouze v určitém časovém rozmezí atd.)*

